

RiddoDuottarMuseat

Gávtthehas bárra. Guokte olbmát gávtin.

Govva: Jan Harr / RiddoDuottarMuseat.

Liseansa: CC BY-NC-ND 4.0

Oahpaheaddji Alfred Larsen ja su eamit Anna Larsen.
Larsen álggii oahpaheaddjin Guovdageidnui 1934 ja
skuvlii Inggá máŋga jagi. Son máhtii ja humai sámegiela.

5 Ferte guldalit sin geaidda ášši guoská - geat leat sámegieloahpaheaddjit vuodđoskuvllas?

Kamil Øzerk
Professor emeritus

Hege Merete Somby
Professor, Sámi allaskuvla

Čoahkkáigeassu

Duohtavuoda- ja soabadankommišuvnna raporta čujuhii dasa ahte skuvlla ja oahpaheddjiid rolla lei guovddášis dan dáruiduhttinpolitihkas mii čađahuvvui Norggas, mii earet eará dagahii giela massima, skuvlejumi massima ja birzzehis oahppanjoksosa sámi ohppiide. Dán áiggi skuvla adnojuvvo baicce giellaealáskahttindoaimmaid arenan, mas sámegieloahpaheaddjit leat guovddáš akteverrat. Dán kapihttalis ovdanbuktojuvvojit bohtosat jearahallaniskadeamis mas leat mielde 123 sámegieloahpaheaddji geain lea báikkálaš oahpahas sámegiela ja sámegillii. Jearahallaniskadeapmi guovdilastá sámegieloahpaheddjiid duogáža ja hájráneami sámegielat oahpahusas. Artihkkalis čuvgejuvvojit oasit mat čatnasit oahpaheddjiide, sin oahppoduogáži, man guhká leat bargan skuvllas, makkár oahppivuoduin deaivvadit ja barget go hálddašanguovllu siskkobeaide vai olggobealde.

Bohtosat čájehit ahte sámegieloahpaheddjiin lea dávjjimusat oahpahangelbbolašvuohta das dahje dain fágain mas oahpahit, ja stuora oasis lea maid joatkkaoahppu. Dat ii guoskka álgoahpahusa sámegieloahpaheddjiide, gos dušše 40 %:s lea oahpahangelbbolašvuohta. Sohkabealjuohku lea sullii seammalágan go norgga skuvllain, ja skuvlajagis 2021-2022 oahpahii guokte goalmádas oassi informánttain hálddašanguovllu skuvllain. Eanaš oahpaheddjiin lea juogo oanehis dahe guhkes hájráneapmi oahpaheaddjin, namalassii 1-5 jagi dahje 21 jagi dahje eanet.

Jus eaktudit ahte eanemus hájránan oahpaheaddjit mannet ealáhahkii boahte 10-15 jagis, ahte otná ohppiidlohku lea dásset ja ahte buot oahpaheddjiin galgá leat oahpahangelbbolašvuohta, de lea govtolaš meroštallat ahte mii dárbbasit unnimusat 15 - 20 ođđa oahpaheaddji skuvllii juohke jagi boahhtevaš áiggis. Dalle eat leat váldán vuhtii lassáneami ohppiin geat ožžot gáiddusoahpahusa, mii gáibida eanet oahpaheddjiid go báikkálaš oahpahas.

Vai lihkestuvvat stáhta ealáskahttinpolitihkain ja doaibmabijuiguin vuodđoskuvllas, de lea mearrideaddji ahte rekrutteret eanet sámegielagiid oahpaheaddji ohppui. Go galgá áimmahuššat ohppiid vuoigatvuodaid vuodđoskuvllas oahpahuslága mielde, de ferte buorebut sihkkarastit ahte sis lea formálalaš ja relevánta oahppu, maid dái nubbingiellaoahpahusas galgá lihkestuvvat giellaealáskahttindoaimbidjun. Ohppiidlogu lassáneapmi olggobealde hálddašanguovllu eaktuda ahte ráhkaduvvojit molssaevtolaš vuogit movt organiseret oahpahusa dán ohppiidjovkui. Guovttegielatvuoda-, giellaealáskahttin- ja eamiálbmotperspektiivvat fertejit leat vuodđun buot doaibmabijuin mat gusket sámegieloahpaheddjiid ohppui ja sámegieloahpahussii sihke siskkobeaide ja olggobealde hálddašanguovllu.

5.1 Álggahus

Duohtavuodá- ja soabadankommišuvnna raporta čujuhii ahte skuvlla ja oahpaheddjiid rolla lei guovddášis dan dáruiduhttinpolitihkas mii čađahuvvui Norggas. Skuvla geavahuvvui badjel 100 jagi kultuvrralaš ja gielalaš assimilerema arenan, mii dagahii earet eará giela massima, skuvlejumi massima ja birzzehis oahppanjoksosa sámii ohppiide (Duohtavuodá- ja soabadankommišuvdna, 2023). Dál leat álggahuvvon ollu giellaealáskahttindoaimmat oahpahušlága ja gustovaš oahppoplánaid ektui eastadan dihte giellamolsuma ja giela massima, ja nannen dihte sámii gielladili. Oahpahuš vuodđoskuvla lea guovddáš buvttadahkki olahit dán ja ovddidit kultuvrralaš odđasishuksema ja giellaealáskahttima. Ohppiid vuoigatvuohta oažžut sámegielaohpahuš gáibida maiddái ahte leat sámegiela oahpaheaddjit geat sáhttet addit dán oahpahuš. Sámi oahppoplána ásaheapmi (1997 rájes), ja oahpahuš sámegielaš ja sámegillii iešguđet guovlluin riikkas leat stuora doaibmabijut dán vuoigatvuođa vuhtiiváldimis. Oahpahuš *sámegielaš* mearkkaša ahte sámegiella oahpahuš giellafágan, ja oahpahuš *sámegillii* ges lea oahpahuš fágain nugo matematihkas, servodatfágas, luonddufágas, duojis, musihkas, lášmmohallamis ja biebmu- ja dearvvašvuođafágas mas sámegiella lea oahpahušgiellan. Fágaođasmahttima ovdabargguin St. Dieđ. 28:s (2015-2016) (Máhttodepartemeanta, 2016) celkojuvvo ahte «sámi skuvla (...) galgá láhčit dili nu ahte oahppit ožžot kvalitehta dáfus buori oahpahuš mas vuodđun lea sámegiella (...)» (s. 9), mii maid lea viidáset fievririduvvon Máhttolokten 2020 Sámi/Máhttolokten 2020 (ML20S/2020) oahppoplánaid bajimuš oassái¹ (Máhttodepartemeanta, 2017, s. 8). “Oahpahuš mas vuodđun lea sámegiella” mearkkaša ahte ohppiid oahpahuš vuodđoskuvllas galgá fátmastit oahpahuš *sámegielaš* vuosttašgiellan ja oahpahuš *sámegillii* eará skuvlafágain, lassin dárogiel- ja engelasgielaohpahušsii, hálddašanguovllus. Olggobealde hálddašanguovllu lea vuodđoskuvlaohppiin geain lea sámii duogáš vuoigatvuohta oažžut oahpahuš *sámegielaš* vuosttašgiellan dahje nubbingiellan.

Dattetge lea unnán diehtu daid oahpaheddjiid birra geain lea báikkálaš oahpahuš sámegielaš ja sámegillii sámii oahppoplánaid mielde. Johansen (2016) čujuhii 10 jagi áigi ahte váilu oppalašgovva das galle sámegiela oahpaheaddji leat Norggas, ja Angella (2016) dieđuid mielde lea oppalašgovva sámii gelbbolašvuođas eanaš eahpeformálalaš ja leat unnán informatiiva bajilgovat dahje statistihkat sámii oahpaheddjiid formálalaš oahpahangelbbolašvuođas. Dálá oppalašgeahčastagat mat mis leat oahpaheddjiid birra čadnon “sámegillii” bohtet SSB:s (Statistisk Sentralbyrå dahje statistihkalaš guovddášdoaimmahagas) ja GSI-logus (vuodđoskuvlla diehtujuohkinvuogádagas), ja

¹ *Bajimuš oassi* lea seammalágan ML20:s ja ML20S:s ja válddaha vuodđoainnu mii galgá báidnit pedagogalaš praksisa vuodđoahpahušas.

dat čájehit oppalašgeahčastagaid sis geat oahpahit *sámegielaš*. Oahpahuš *sámegielaš* lea oahpahuš sámegielaš vuosttaš- dahje nubbingiellan ja fállujuvvo báikkálaš dahje gáiddusoahpahuš. Váilu almmatge bajilgovva ja máhttu sin birra geat maiddái oahpahit eará oahpahušfágain *sámegillii* vuodđoskuvllas. Dán kapihtalis guorahallat danin, makkár dovdomearkkat leat sámegiela oahpaheddjiin² geain lea dušše báikkálaš oahpahuš *sámegielaš* ja *sámegillii*. Dán oahpaheaddji joavkku kárten addá dárbbalaš máhtu guovddáš ja báikkálaš mearrideddjiide go lea sáhka pedagogalaš doaibmabijuid plánemis ja organiseremis báikkálaš oahpahuš *sámegielaš* ja *sámegillii*, sihke siskobealde ja olggobealde dan maid ovdal leat gohčodan sámegiela hálddašanguovlun.

Dát kapihtal ovdanbuktá bohtosiid jearahallaniskadeamis, mii lea čohkken kvantitatiiva dieđuid vuodđoskuvlla sámegielaohpaheddjiin. Guorahallan vuojudivvva sámegielaohpaheddjiid duogášii ja hárráneapmái ja vástida dutkangažaldaga *Mii lea daid oahpaheddjiid dovdomearka geain lea báikkálaš oahpahuš sámegielaš ja sámegillii ML20S vuolde?* Kapihtala loahpas leat muhtun rávvagat oahpahušsuorggi mearrideddjiide.

5.2 Sámi ohppiid vuoigatvuođat oahpahušlágas ja oahppoplánas Máhttolokten Sámi (ML20S)

Sámegiela oahpaheaddjit gáibidit ja áimmahuššet sámii ohppiid vuoigatvuođaid oahpahušlága ja gustovaš oahppoplánaid vuodul. Sámi ohppiin lea vuoigatvuohta oažžut oahpahuš *sámegielaš* dahje *sámegielaš* ja *sámegillii*, ja oažžut oahpahuš sámegielaš vuosttašgiellan dahje sámegielaš nubbingiellan sámegielaš oahppoplánaid mielde. Oahpaheaddjit geat dán ohppiidjoavkku oahpahit, oahpahit ohppiidjoavkku man čoahkkádus lea viiddis, ja oahpahušdilli lea maiddái mánggabealat ja iešguđetlágan. Sámegielaohpahuš lea sihke sámii ja dáčča skuvllain. Oahpaheaddjit ja oahppit leat dávjá guovttegielagat ja muhtun oahppogirjjit ja oahpponeavvut iešguđet dásiin sáhttet leat dárogillii, ja oahpaheaddjit ges atnet sámegiela oahpahušgiellan. Seammás sáhttet muhtin oahppit stuorát gielddain olggobealde sámegiela hálddašanguovllu oažžut oahpahuš sámegielaš ja sámegillii sierra luohkái dárogielat skuvllain (omd. Romssas ja Álttás). Hálddašanguovllu olggobealde lea dábálaš ahte olu oahppit ožžot oahpahuš

² Dán kapihtalis leat válljen atnit doahpaga sámegielaohpaheaddjit. Doahpagiin sámegielaohpaheaddjit oavvildit sin geat oahpahit sámegielaš giellafágan, sámegillii eará oahpahušfágain, dahje goappašagaid. Bohtosat čájehit maiddái ahte ii buohkain leat formálalaš dahje áigeguovdilis oahpaheaddji oahppu. Mii goitge gohčodit dán joavkku sámegielaohpaheaddjin.

sámegiela vuosttašgiellan dahje nubbingiellan johtti oahpaheddjiin (omd. Romssas, Álttás ja Bådádjos) dahje guovddáš skuvllas moadde diimmu vahkus (omd. Oslos). Sámegielaoahpaheaddjit eai dárbbas leat eret norggabeale, sii sáhttet nai leat ruoŋa-, suoma- dahje ruoššabeale sámegielaoahpaheaddjit.

5.2.1 Oahpahuš sámegiela ja sámegillii

Vuoigatvuohta oázžut oahpahuš sámegiela ja sámegillii vuodđoskuvllas lea nannejuvvon oahpahušlágas (2023) §3-2, *Oahpahuš sámegiela ja sámegillii vuodđoskuvllas*. Das earuhit oahpahuš sámegiela ja sámegillii dan golmma almmolaš sámegiela (davvisámegiela, julevsámegiela ja lullisámegiela) gaskkas. Erohus čatnasa vuoigatvuhtii oázžut oahpahuš sámegiela vuosttaš- dahje nubbingiellan, dahje oázžut oahpahuš eará fágain, nugo matematihkas dahje servodatfágas, muhtin sámegillii. Eará sániiguin, láhka mielddisbuktá vuoigatvuođaid mat dahket vejolažžan sámi ohppiide deaivvadit iežaset vuosttašgielain dahje nubbingielain sihke giellafágan ja oahpahušgiellan skuvllas.

Dat mearkkaša maiddá ahte sámegielat oahpaheaddjit oahpahit juogo 1) *sámegiela* ja *sámegillii* dahje 2) *sámegiela* dahje 3) *sámegillii*. Oahpahuš sámegiela sáhtta leat oahpahuš vuosttašgiela dahje nubbingiela. Dáid čilgehusaid atnit čadát dán kapihttalas čadnon dasa lea go sáhka oahpahušas *sámegiela* vai *sámegillii*. Dát vuoigatvuođat leat maiddá čadnon dasa gos oahppit ožžot oahpahuš, nugo oahpahušláhka (2023) § 3-2 cealká. Buot sámi ohppiin lea vuoigatvuohta oázžut oahpahuš sámegiela vuosttaš- dahje nubbingiellan, beroškeahttá gos riikkas orrot. Sis geat ássat giellaovddidan- dahje giellaealáskahttinsuohkaniin lea maid vuoigatvuohta oázžut oahpahuš *sámegillii*, gč. oahpahušlága. Vuoigatvuođat oázžut oahpahuš sámegiela ja sámegillii, ja nu nannet gielalaš vuodá atnit ja ovddidit sámegiela, leat danin nannosepmosat dain suohkaniin.

5.2.2 Giellaovddidan- ja giellaealáskahttinsuohkanat

Sámi ohppiin vuodđoskuvllas lea vuoigatvuohta oázžut oahpahuš juogo lulli-, julev- dahje davvisámegiela vuosttaš- dahje nubbingiellan. Ohppiin geain lea sámegiella vuosttašgiellan lea dávjá maid sámegiella eatnigiellan ja ožžot dávjá buot oahpahuš maiddá *sámegillii* giellaovddidan- ja giellaealáskahttinsuohkaniin. Oahpahušlága ja ML20S geavaheapmi vuodđoskuvllas lea lahka čadnon sámelága giellanjuolggadusaide, mat gustojit golmma suohkankategoriijai mannel 2023 (gč. Stuorradikki mearrádusa miessemánu 30. beaivvi 2023):

1. Giellaovddidansuohkanat (Guovdageaidnu, Kárášjohka, Unjárga ja Deatnu)
2. Giellaealáskahttinsuohkanat (Porsángu, Gáivuotna, Loabák, Dielddanuorri, Aarporte, Hápmir, Raavrhvijkke, Plassje ja Snåase)
3. Giellamovttiidahttinsuohkanat (Eará suohkanat Norggas).

Dat mii gohčoduvvo sámegielaidda hálldašanguovlun siskkilda guokte vuosttažin namuhuvvon suohkankategoriija.

Oahppit geain lea sámegiella nubbingiellan, ožžot oahpahuš *sámegiela*. Olggobealde sámegiela ovddidan- dahje giellaealáskahttinsuohkaniid lea ohppiin vuoigatvuohta oázžut oahpahuš *sámegiela*, muhto jus galgá oahpahuš *sámegillii* de lea eaktu ahte leat unnimusat 10 oahppi geat gáibidit dakkár oahpahuš (gč. oahpahušlága, 2023). Romsa ja Áltá leat ovdamearkkat suohkaniin mat leat olggobealde giellaovddidan- ja giellaealáskahttinsuohkaniid gos lea oahpahuš sámegiela ja sámegillii eambbo ohppiide guovddušteami bokte. Nugo ovdal namuhuvvui, de ožžot ollu oahppit dáin suohkaniin oahpahuš sámegiela vuosttaš- dahje nubbingiellan iežaset skuvllain johtti oahpaheddjiin. Vuoigatvuohta oázžut oahpahuš *sámegiela* gusto beroškeahttá geografiijas ja suohkana ohppiidlogus, gč. oahpahušlága.

Vaikko sámi ohppiin leage vuoigatvuohta oázžut oahpahuš sámegiela ja sámegillii orrunbáikki mielde, de eai leat geatnegahtton oázžut sámegiela oahpahuš. Dárogieloahpahuš gal leat geatnegahtton oázžut, beroškeahttá gos oahppit ožžot vuodđoskuvlaoahpahuš.

5.2.3 ML20S ja sámegielafága

Jagi 2020 rájes gusto Máhttolokten 2020 oahppoplánabuvttus ja Máhttolokten 2020 Sámi oahppoplánabuvttus (ML20S), maiddá gohčoduvvon fágaođastussan. Oahppoplánabuvttus lea oahpahušlága láhkaásahus ja formalisere skuvllaid ja oahpaheddjiid servodatmandáhta. Fágaođasmahttima ovdabarggut čilgejedje *sámegielafága* áigumušaid St. Dieđ. 28:s (2015-2016) (Máhttodepartemeanta, 2016). Sihke sámegiella vuosttaš- ja nubbingiellan gullaba *sámegielafágii*, ja fága "galgá váikkuhit dasa ahte mánát ja nuorat sáhttet lahttuduvvot sámi kultuvrii ja servodateallimii, mas kulturipmárdus, gulahallan, vierut ja identitehtaovdánahttin leat guovddáš oasit oahpahušas" (Máhttodepartemeanta, 2017 s. 50).

5.3 Sámegiella vuosttašgiellan ja nubbingiellan oahpahusa lohkomateriála

Vuodđoskuvlla diehtujuohkinvuogádaga (GSI) logut čájehit ahte eanaš oahppit ožžot oahpahusa sámegielas nubbingiellan (geahča tabealla 1), ja Johansen (2023) muitala ahte lea lassáneaddji treanda sámegieloahpahusas, mas sámegiella nubbingiellan lea lassánan 28 % mañemus logijagiin. Sámegiella vuosttašgiellan lea 9 % lassánan. Tabealla 1:s oaidnit ahte njealji mañemus skuvlajagis lea davvisámegiella vuosttašgiellan lassánan 6 %, davvisámegiella nubbingiellan fas 7 %. Julev- ja lullisámegielas eai leat leamaš nu stuora rievdadusat ja dat leat rievddadan ollu jagis jahkái. Dat ii leat eahpelunddolaš danin go lea sáhka hui unna giellajovkkožiin.

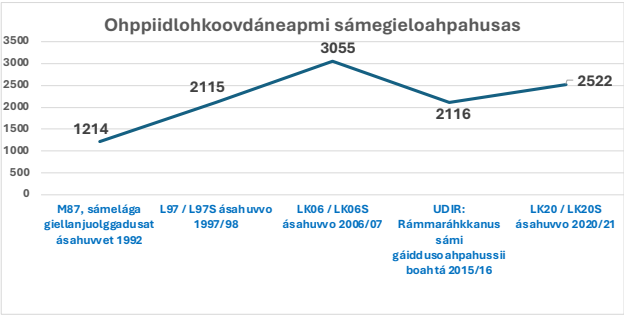
Tabealla 1: Ohppiidlohku ohppiin geain lea oahpahus sámegielas vuosttaš- dahje nubbingiellan. Gáldu: GSI

		2019-20	2020-21	2021-22	2022-23
Davvisámegiella	vuosttašgiellan	893	943	951	949
	nubbingiellan	1293	1365	1326	1378
Julevsámegiella	vuosttašgiellan	33	33	33	30
	nubbingiellan	77	80	76	84
Lullisámegiella	vuosttašgiellan	28	35	25	15
	nubbingiellan	85	66	81	90
Oktiibuot		2409	2522	2492	2546

Skuvlajagi 2022-23 leat 994 oahppi geain lea oahpahus sámegielas vuosttašgiellan. Dán ohppiidjoavkkus gávdnat eanaš ohppiid geat maid ožžot oahpahusa *sámegillii*. Lea hui jáhkehahtti ahte dán ohppiidkategoriijs lea stuorámuš vejolašvuohta válljet sámegielat alitoahpu, nugo mánáidgárdeoahpaheaddje-, vuodđoskuvlaoahpaheaddje- ja fágaoahpaheaddjeoahpu sámegillii. Dán ohppiidjoavkkus gávdnat jáhkkimis dan oasi sámegielagiin geat dovnot sámegiela gulahallangiellan bearaš- ja bargoeallimis, ja dáidet leat sii geat eanemusat sáhttet leat mielde ovddideamen sámegiela oahpahusvuogádagas. Skuvlajagis 2022-23 leat 1552 oahppi geain lea oahpahus sámegielas nubbingiellan, mii lea 60 % ohppiin geat ožžot oahpahusa *sámegielas*. Dán ohppiidjoavkkus gávdnat várra stuora oasi sis geat háliidit ealáskahttit sámegiela, háliidit máhcahit giela maid leat massán ja geat háliidit sirdit sámegiela boahhte bulvii.

5.3.1 Sámegieloahpahusa ohppiidlohkoovdáneapmi áigodagas 1992 rájes skuvlajahkái 2020/2021

Lohku ohppiin geat ožžot oahpahusa sámegielas vuosttašgiellan dahje sámegielas nubbingiellan lea lassánan sullii 100 % mañemus 30 jagis. Skuvlajagi 2022-23 leat oktiibuot 2546 oahppi geain lea oahpahus sámegielas juogo vuosttašgiellan dahje nubbingiellan. Guhkit áigge geahčastat sámegieloahpahusa ohppiidlohkoovdáneami čájeha ahte treanda lea lassáneamen vaikko lassáneapmi ii leat leamaš nu garas mañemus jagiid. Jus geahččat ohppiidlogu ovdáneami mañemus 30 jagi oahppoplánaáigodagaid oktavuodas, de oaidnit ahte ovdáneapmi njeijai mañgel go oahppoplánaodastus bodii 2006:s, muhto ahte dat lea loktanan mañgel go Oahpahusdirektoráhtta ášahii rámmaid sámi gáiddusoahpahussii 2015/16:s (geahča govus 1). Mii eat dieđe vel movt mañimus oahppoplánaodastus 2020:s (ML20S) váikkuha vuodđoskuvlla ohppiidlohkoovdáneapmái guhkit áiggis.

Govus 1: Sámegieloahpahusa ohppiidlohkoovdáneapmi moanat oahppoplánaáigodagaid áigge(*).

(Ráhkaduvvon Øzerka málle mielde, 2021)

(*) Ohppiidlohkui gullet oahppit geat ožžo oahpahusa sámegielas vuosttašgiellan, sámegielas ja -kultuvrras (dušše L97/L97S:s), sámegielas nubbingiellan (sámegiella mearkkaša davvi-, julev- dahje lullisámegiella).

5.3.2 Ohppiidlogu ovdáneami váikkuhusat oahpaheaddjedillái

Dadistaga eanet oahppit ožžot oahpahusa sámegielas, erenoamážit sámegielas nubbingiellan, ja de gáibiduvvot dadistaga eanet oahpaheaddjit geat sáhttet addit dán oahpahusa. Duohtavuoda- ja soabadankommišuvdna (2023) kommentere ahte “lea issoras oahpaheaddjevátni julev- ja lullisámi guovlluin” (s. 448), ja čujuhit mángga gáldui, earet eará Angell et al. (2022). Skuvlaoamasteaddjit ja rektorat diedihit maiddá ahte sis lea váttisvuohta háhkat oahpahedddjiid sámegieloahpahussii ja ollu skuvllain lea dušše vejolašvuohta fállat oasseáigevirggiid (Riikkarevišuvdna, 2019).

5.4 Jearahallaniskcadeami metodalaš válljemat

Jearahallaniskcadeami ulbmilin lea leamašan oažžut ipmárdusa das makkár dovdomearkkat leat dain oahpaheddjiin geain lea báikkálaš oahpahuš ML20S vuolde, makkár variašuvnnat sin bargguin leat ja makkár vásáhusat sis leat leamaš maŋŋil fágaodasmahttima sisafievrrideami. Dát oassi jearahallaniskcadeamis atná dieđuid dan guovtti oasis jearahallaniskcadeamis maid vuosttažin namuheimme. Álggos ovdanbuktet metodalaš válljijumiid ovdal go čilgejetne jearahallanskovi, analysaid ja etihkalaš árvvoštallamiid.

5.4.1 Besten ja vástideaddjit

Besten iskkadeapmái dáhpáhuva áigodagas juovlamánus 2021 gitta geassemánnui 2022, ja ozaimet oahpaheddjiid geain lei báikkálaš oahpahuš sámegiela ja sámegillii, vuosttaš- ja/dahje nubbingiela dásis. Ollu skuvllaiguin sámegiela hálddašanguovllu siskkobealde ja olggobealde³ válddiimet oktavuoda telefuvna ja e-poastta bokte ja bivddiimet beassat boahit skuvllaide, mitalit prošeavtta birra ja juohkit jearahallaniskcadeami. Skuvlajagis 2021-2022 ledje 13 suohkana searvan, juhkkjuuvvon golmma fylkii hálddašanguovllus (geahča tabealla 2).

Tabealla 2: Fylkkat ja suohkanat sámegiela hálddašanguovllus diehtočkkenáigodagas.

Troms og Finnmark	Nordland	Trøndelag
Romsa ja Finnmarku	Nordlándá	Tröndelage
Tromssa ja Finnmarkku	Nordlándna	
	Nordlaante	
Unjárga* – Nesseby	Hábmer** – Hamarøy	Raarnihke*** – Røyrvik
Deatnu* – Tana	Aarborte*** – Hatfjelldal	Snáase*** – Snása
Porsanger* – Porsáŋgu – Porsanki		Rosse*** – Røros
Kárášjohka* – Karasjok*		
Guovdageaidnu* – Kautokeino		
Gáivuotna* – Kåfjord – Kaivuono		
Loabák* – Lavangen		
Dielddanuorri* – Tjeldsund		
*Davvisámi suohkanat, ** Julevsámi suohkanat, *** Lullisámi suohkanat		

Finaimet skuvllain Kárášjogas, Guovdageainnus, Deanus, Unjárggas ja Oslos. Dasa lassin ožžo

³ Nugo ovdalis namuhuvvui, de rievdaduvvui *hálddašanguovlu giellaovddidansuohkanin* ja *giellaealáskahttinsuohkanin* 30.05.2023 Stuorradiikki mearrádusa maŋŋel. Go ovdanbuktit iskkadeami bohtosiid, de atnit *hálddašanguovllu* doahpaga mii adnu iskkadeamis.

julevsámegiel ja lullisámegiel oahpaheaddjit jearahallanskovi ja vástidankonvoluhta sin skuvllain finadettiin. Álttás ja Romssas bovdejuvvojedje sámegiela oahpaheaddjit deaivvadanbáikái gos sii besse oahppat prošeavtta birra ja ožžo jearahallanskovi. Maiddá NetSam jodihangottiin (Sámi oahpahušfierpmádat)⁴ válddiimet oktavuoda ja muitaleimmet iskkadeami birra. Sii bovdejuvvojedje searvat guovtti seminárii, Oslos ja Romssas, gos iskkadeapmi ovdanbuktui ja sámegiela oahpaheaddjit jerojuvvojedje searvat. Dain seminárain deaivvadeimmet eanaš sámegiela oahpaheddjiiguin geat oahpahedje ovttá dan golmma sámegiela hálddašanguovllu olggobealde. Oktiibuot leat 123 sámegiela oahpaheaddji vuodđoskuvllain vástidan.

5.4.2 Eahpesihkkaris logut sámegiela oahpaheddjiid populašuvnnas – representatiivavuoda hástalus

Nugo namuhuvvon, de lea eahpesihkar man ollu sámegiela oahpaheaddjit mis leat Norggas, eatge mii dieđe man oallugiin sis lea oahpahuš *sámegillii*. Danin lea váttis dadjat man stuora oassi populašuvnnas vástideaddji oavku lea. Mis leat dattetge muhtun statistihkat mat jo gávdnojit ja mat sáhttet addit midjiide veaháš coavcci. Skuvlajagi 2021/23 GSI-loguid mielde ledje 226 geat ledje oahpaheaddjit *sámegiela* vuodđoskuvllas. Oahpaheaddjit geat oahpahit *sámegiela* oahpahit sihke báikkálaččat ja gáiddusoahpahušas, muhto GSI-logut eai earut oahpahušamiid. Jagis 2016 gávnnašii Johansen ahte ledje 219 oahpaheaddji geat oahpahedje *sámegiela* vuodđoskuvllas, namalassii 22 lullisámegiela, 8 julevsámegiela ja 189 davvisámegiela. Jáhkkinis leat muhtumat sis dušše gáiddusoahpahušas oahpaheaddjit *sámegiela*, muhto dát ii boade ovdan iskkadeamis. Go geahččá logu gáiddusoahpaheddjiin geat oahpahit *sámegiela*, de gávnnašii Riikkarevišuvdna (2019) ahte 2017/18:s ledje 67 oahpaheaddji geat oahpahedje gáiddusoahpahušas bokte, sihke vuodđo- ja joatkkaskuvládasis. Bajilgovva ii čájjet makkár juohkáseapmi lea dásiide. Diehtit maiddá ahte lohku ohppiin geat ožžot oahpahušas sámegiela nubbingiellan lea mealgat stuorát go sámegiela vuosttašgiellan (nugo oaidnit vuosttaš tabeallas). Oahppit geain lea sámegiella nubbingiellan eai soaitte čuovvut ML20S eará oahpahušfágain, iige sis soaitte oahpahuš *sámegillii*. Oassi oahpaheddjiin geat oahpahit sámegiela, eai danin oahpat dán ohppiidoavkku *sámegillii*.

GSI-logut mitalit maiddá logu oahpaheddjiin geat oahpahit sámi giellafágain ja oahpaheddjiid logu iešguđet suohkanis. Leat maiddá dárogielluohkát dahje joavkkut mat čuvvot ML20 skuvllain seamma

⁴ NetSam láve lágidiid čuagganemiid ja semináraid ovttaš Sámi allaskuvllain, mat bistet 1-2 beaivvi.

suohkaniin, mii dahká váttisin meroštallat gallis oahpahit sámegillii mángga fágas. Dasa lassin sáhtta leat bargi suohkanis mii lea sámii giellaovddidan- dahje giellaealáskahttinsuohkan almmá gelbbolašvuoda oahpahit sámegillii. Statistihkka mii čájeha galle sámegielloahpaheaddji leat ovdamearkka dihte soames giellaealáskahttinsuohkanis, ii goitge atte vástádusa dasa gallis maiddái oahpahit sámegillii. Man ollu sámegielloahpaheaddjit duođai leat, lea danin eahpesihkar.

Iskkadeami vástideaddjit barget oahpaheaddjin sihke siskkoabealde ja olggobealde sámegiellaid hálldašanguovllu, ja oahpahit ohppiid sámegiellas vuosttaš- ja/dahje nubbingiellan vuodđoskuvllas. Gáiddusoahpahusa oahpaheaddjit eai leat mielde dán iskkadeami vástideaddji joavkkus dan dihte go eai leat báikkálaš oahpaheaddjit. Joatkkaskuvlla oahpaheaddjit eai leat mielde dán iskkadeami vástideaddji joavkkus. Joavkkus leat oahpaheaddjit geat barget suohkaniin Kárášjogas, Guovdageainnus, Deanus, Unjárggas, Romssas, Álttás ja Oslos, Loabágis, Porsáנגgus, Mátta-Várjjagis, Málátvuomis, Hársttáin, Bådådjos, Evenášsis, Snåases ja Håpmiris.

Golmmas min 123 informánttas barge dušše gáiddusoahpahusa oahpaheaddjin diehtočohkkenáigodagas, muhto ledje dan rádjai maiddái bargan báikkálaš oahpaheaddjin. Dán golbma oahpaheaddji guodđit muhtun analysain danin go sii gáiddusoahpahusa oahpaheaddjin sihke leat oahpahan vuodđoskuvla- ja joatkkaskuvladásis. Analysain main gelbbolašvuotta dahje oahpahus lea erenoamážit čadnon vuodđoskuvlafáktoriidda, leat válljen sin guodđit. Dán iskkadeamis leat unnán julev- ja lullisámi guovllu oahpaheaddjit mielde. Dat miellidiskuvta eahpesihkarvuoda ovddastusa dáfus ja danin ferte dán vástideaddji joavkku bohtosiid lohkat várrogasvuodain.

5.4.3 Jearahallanskovvi ja analyssa

Jearahallaniskadeami ulbmil lea leamaš háhkat dieđuid mat sáhttet addit oppalašgova sámegielloahpaheddjiid duogážis, sin oahpus ja oahppovásáhusain lassin sin oahpahasdillái, makkár gillii ja fágain sii oahpahit. Jearahallanskovvi lei fidnemis lullisámegillii, julevsámegillii, davvisámegillii ja dárogillii.

Dán iskkadeamis adnojuvvojit dieđut nominála- ja ordináladásis ja diehtoanalyssa lea deskriptiiva. Bohtosat leat ovdanbuktojuvvon frekveansatabeallaiguin mat leat ávkálaččat go galgá čájehit viiddis bajilgova suorggis (Healey, 2014).

Dán guorahallamis earuhuvvojit oahpahasfáгат guvttiin kategorijain: giella- ja skuvlafáгат. Giellafágaide gullet davvi-, julev- ja lullisámegiella sihke vuosttaš- ja nubbingiellan. Skuvlafágaide gullet buot eará fágat, nugo ovdamearkka dihte matematihkka, biebmu ja dearvvašvuotta, duodji, musihkka, lášmmohallan ja válljenfáгат.

5.4.4 Ehtalaš árvvoštallamat

Nugo lea buorre dutkanvierru, de lea iskkadeapmi vuoss dohkkehuvvon NSD bealis ovdalgo oktavuotta ášahuvvui skuvllaiguin, suohkaniiguin ja eará nu gohčoduvvon verrátvávttaiguin. Namahisvuoda, personsuodjalusa, eaktodáhtolašvuoda, luhtolašvuoda ja informánttaid árvvusatnima prinsihpat leat čuvvojuvvon NESH (2021) njuolggadusaid mielde.

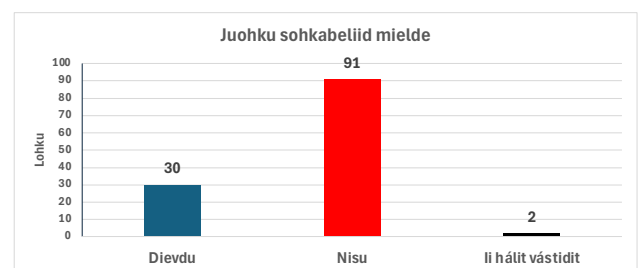
Iskkadeamis leat golbma giellajoavkku ovddastuvvon. Diehtoanalysain leat sámegielloahpaheaddjit geat oahpahit julevsámegiella ja lullisámegiella biddjon oktii persovdnasuodjalusa geažil. Dat mearkkaša maiddái ahte dihto dovdomearkkat, nugo oahppoduogáš dahje sohkaabealli, eai ovdanbuktojuvvo juohke giellajoavkui. Danin eai čilgejuvvo dahje guorahallojuvvo dieđut mat leat erenoamáš gullevaččat julev- ja lullisámi skuvllaide ja oahpaheddjiide, ja sii geat leat unnitlogut unnitlogus ožžot unnit beroštumi go livčče sávvojuvvon. Dákkár smiehtamušat leat leamaš oassin sihke dieđuid čohkkemis ja analysas.

Bohtosat čájehit ahte muhtin informánttain ii leat oahpahangelbbolašvuotta dahje formálalaš oahpaheaddjegelbbolašvuotta. Mii eat leat čohkken dieđuid dan birra leat go informánttat sápmelaččat. Leat ankkre válljen namahit informánttaid sámegielloahpaheaddjin dán kapihttalas.

5.5 Bohtosat

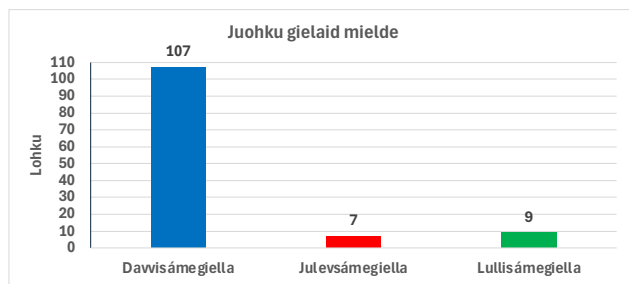
5.5.1 Geat leat sámii oahpaheaddjit dán joavkkus?

Nationála dásis lea vuodđoskuvlla oahpaheddjiid lohku 79 496 (SSB, 2023) geassemánu 2023 rájes ja nissonolbmuid oassi lea 73,6 %. Oaidnit nuppi govvisis ahte dán guorahallama sohkaabealejuohku lea oalle seammalágan go nationála sohkaabealejuohku. Dán iskkadeamis leat 24 % (N= 30) dievdoolbmot ja 75 % nissonolbmot. Guokte proseanta eai almmuhan sohkaabeali.

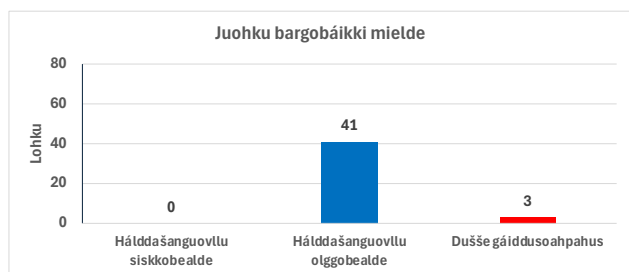
Govus 2: Juohku sohkaabealiid mielde (N=123)

Sámegielloahpaheaddjit oahpahit juogo sámegiella dahje sámegillii, dahje sámegiella ja sámegillii. Stuora eanetlohku leat davvisámegiellagat (geahča govus 3). Vaikko lohku oahpaheddjiin geat oahpahit julevsámegiella ja lullisámegiella leage oalle unni dán iskkadeamis, de govus maiddái govvida duohta dili skuvllas, gos davvisámegiella oahpahus lea eanetlogus oahpaheddjiid ja ohppiid dáfus (vrd. tabealla 1).

Govus 3: Oahpaheddjiid juohku oahpahusgielaide mielde (N=123).

Sámegielloahpaheaddjit dán iskkadeamis barget sihke siskkoale ja olggobealde hálldašanguovllu. Dat golbma sámegielloahpaheaddji geat leat gáiddusoahpaheaddjit, barget sámegiela hálldašanguovllus, muhto go ML20S válodojvuvui atnui 2020/2021:s barge sii maiddái báikkálaš oahpaheaddjin. Govus 4 čoahkkáigeassá sámegielloahpaheddjiid bargosajiid juogo.

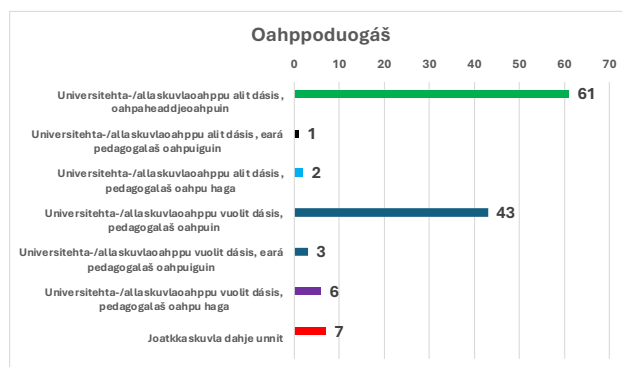

Govus 4: Sámegielloahpaheddjiid bargobáiki (N=123)

64 % (N=79) dutkanjoavkku sámegielloahpaheddjiin barget suohkaniin mat leat hálldašanguovllu siskkoale. Guovtti proseanttas (N=3) lea dušše gáiddusoahpus vuodđoskuvlaohppiide geat orrot hálldašanguovllu olggobealde, seammás go ieža barget hálldašanguovllu siskkoale. Sis lei maid báikkálaš oahpus dalle go ML20S válodojvuvui atnui. 33 % (N=41) dutkanjoavkku sámegielloahpaheddjiin barget hálldašanguovllu olggobealde. Sámegielloahpaheaddjit *olggobealde-hálldašanguovllu*-joavkkus bohtet mángga suohkanis, muhto leat eanaš Romsa ja Áltá mat leat buktán stuora oasi dan kategoriijai. Johansen (2023) lohka leat eanet oahppit geat ožžot oahpaha sámegiela, juogo vuosttašgiellan dahje nubbingiellan, Romssa suohkanis ja Áltá suohkanis, go oahppit Kárášjoga ja Guovdageainnu suohkaniin geat ožžot sullasaš fáldaga. Jus váldit mielde maiddái Oslo sami skuvlla mas leat sullii 70 oahppi geat ožžot oahpaha sámegiela vuosttaš- dahje nubbingiellan, de sáhttit dadjat ahte dát duođašta erenoamáš ovdáneami, mas sáhtta leat mearkkašupmi oahpusfálaldaga organiseremii ja sámegiela oahpaheddjiid dárbbu dain suohkaniin. Go lohku ohppin, geat ožžot oahpaha sámegiela vuosttašgiellan dahje sámegiela nubbingiellan olggobealde hálldašanguovllu, lassána ovdamearkka dihte Romssas, Áltás ja Oslos, gos oahppit orrot bieđgguid miehtá suohkana, de dát bieđgguid orrun váikkuha sámegielloahpussii ja oahpaheaddjidárbbu.

5.5.2 Sámegielloahpaheddjiid oahppo- ja bargoduogáš

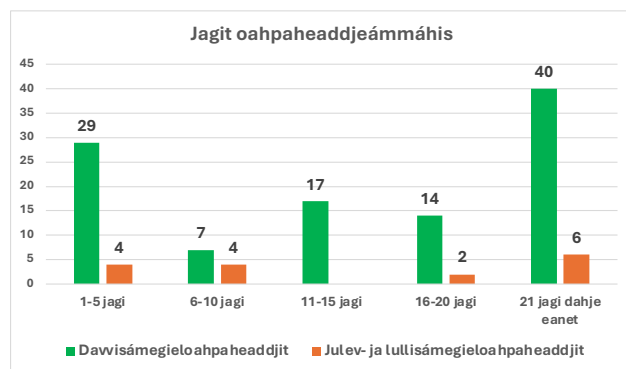
Váilot ain hirmat ollu sámegielloahpaheaddjit geat oahpahit sámegiela ja sámegillii, juoga masa lea čujuhuvvon ovdeš oahppoplánaodastusaid evalueremiin (Máhtodepartemeanta, 2023; Riikkarevišuvdna, 2019). Áiggiin go formálalaččat kvalifiserejuvnon oahpaheaddjit váilot našuvnnalaččat, de lea stuorát hástalus gávdnat formálalaččat kvalifiserejuvnon oahpaheddjiid geat sáhttet oahpahit sámegiela, sámegillii dahje goappaš. Oahpahušlaga §17-3 mielde galgá sis geat biddjojuvvojit oahpaheaddjivirgái, leat relevánta oahpaheaddjioahppu. Formálalaš ja relevánta oahpaheaddjioahppu lea eaktun dasa ahte bisuhit kvalitehta oahpahas. Dárbbasuvvo odđa jurddašeapmi ja čadahahtti strategiijat gokčat dárbbu mii lea oahpaheddjiid dáfus geain lea formálalaš oahpahušgelbbolašvuohta. Riikkadásis váilu pedagogaš oahppu 13 % bargiin vuodđoskuvllas, ja 75 % lea oahpaheaddjioahppu (SSB, 2023). Dain earáin lea earálágan pedagogaš oahppu (SSB, 2023). Dán iskkadeamis leat atnán SSB kategoriijaid virgáibiddjon oahpaheddjiide skuvllas (SSB, 2023), ja oaidnit ahte dilálašvuohta nátionála dásis ja dán guorahallamis lea seamma (geahča govus 5). Sis, geat oahpahit sámegillii ja sámegiela vuosttaš- ja nubbingiellan, lea iešguđetlágan oahppoduogáš. Sii, geain lea joatkkaskuvla, leat čadahan oahpu mánáid- ja nuoraidbargin dahje oahpaheaddjioahpu studeantan. Sii, geain lea vuolit oahppoduogáš go joatkkaskuvla, leat belohakkii čadahan joatkkaskuvlla. Sis, geain lea universitehta- dahje allaskuvlaohppu (UH) vuolit gráda dásis almmá pedagogaš oahpu haga, lea oahppu bachelor (BA) dásis sámegiel fágas, BA mánáidsuodjalusas dahje dearvvašvuodafágalaš oahppu. Sis, geain lea UH-oahppu vuolit gráda dásis, pedagogaš oahpuin, leat mii registreren fágaoahpaheaddjin ja mánáidgárdeoahpaheaddjin. Dasa lassin lea muhtun sámegielloahpaheddjiin alit oahppu pedagogaš fágain (pedagogihkas dahje erenoamášpedagogihkas juogo BA- dahje masterdásis), muhto sis váilu formálalaš oahpaheaddjigelbbolašvuohta oahpahit vuodđoskuvllas.

Govus 5: Sámegielloahpaheddjiid oahppoduogáš (N=123).

89 % dain sámegieloahpaheddjiin (N= 110) geat oahpahit sámi giellafágain ja skuvlafágain lea oahpahangelbbolašvuohta. 11 % (N=13) ii leat oahpahangelbbolašvuohta. Buohtastahttimin geahččat Johansena (2016) gii čájeha ahte lullisámegiela oahpaheddjiid gaskkas vuodđoskuvllas ledje 16 oahpaheaddji 22 oahpaheaddjis geain lei pedagogalaš gelbbolašvuohta ja 16 oahpaheaddjis 22:s lei joatkkaoahppu sámegiela, nappo 73 %. Julevsámi oahpaheddjiid gaskkas ledje 6 oahpaheaddji 8 oahpaheaddjis geain lei seamma, mii vástida 75 % pedagogalaš oahpuin. Oahpaheddjiin geat oahpahedje davvisámegiela, lei 91 % 189 oahpaheaddjis pedagogalaš oahppu ja 65 % sis lei joatkkaoahppu sámegiela. Oktiibuot lei 89 % oahpaheddjiin sámegielfágas pedagogalaš oahppu maiddái 2016:s, mii sáhtta mearkkašit ahte kvalifiserejuvnon sámegieloahpaheddjiid lohku bissu stabiilan. Lassin dasa ahte dán iskkadeami sámegieloahpaheddjiin lea viiddis oahppoduogáš, de gávnnaht ahte sullii 50 oahpaheaddjis maiddái lea joatkkaoahppu unnimusat ovttá fágas. Dan dihte oažžu čuoččuht ahte mearkkašahhti oasis sámegieloahpaheddjiin lea nanu fágalaš duogáš.

Oahpahushárjáneami ektui dán iskkadeamis oaidnit govvois 6 ahte stuora oassi lea oahpahan guhkes áiggi.

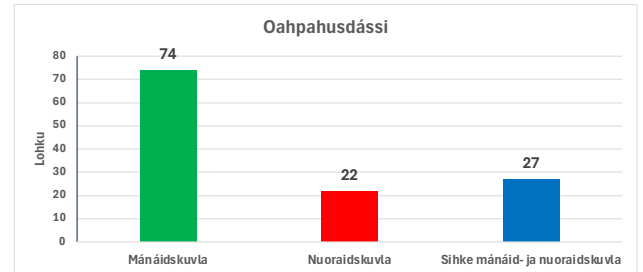

Govus 6: Davvisámegiela, julevsámegiela ja lullisámegiela oahpaheddjiid vásáhusduogáš oahpaheaddjiámmáhis (N=123).

Oppalašgovva čájeha ahte oahpaheaddjit geain lea oaneheamos vásáhusduogáš (1-5 jagi) ja oahpaheaddjit geain lea guhkimus vásáhusduogáš (21 jagi dahje eanet), leat guokte stuorámuš joavkku, namalassii 27 % ja 37 %. Lea muhtinlágan polariserentendansa go geahččá visot oahpahusbargiid oktan joavkun. Jus juohkit sin guovtti jovkui, sii geat oahpahit davvisámegiela (N=107) ja sii geat oahpahit julev- ja lullisámegiela (N=16), de boahá ovdan ahte dat eanaš guoská vuosttaš namuhuvvon jovkui. Mii oaidnit ahte leat ollu davvisámegiela oahpaheaddjit geat lea leamaš guhka skuvllas ja lea jáhkehahti ahte mii massit oalle ollu oahpaheddjiid lagamus jagiid go sii lahkoni ealáhatagi. Julev- ja lullisámegiela oahpaheddjiin ii leat ovttasge 11-15 jagi bargohárjáneapmi. Bealis lea eanemus 10 jagi bargohárjáneapmi oahpaheaddjeámmáhis ja nuppi bealis lea unnimusat 16 jagi bargohárjáneapmi oahpaheaddjeámmáhis.

5.5.3 Oahpahusdási ja fágat

Sámegieloahpaheaddjit dán iskkadeamis oahpahit juogo mánáid- dahje nuoraidskuvladási, dahje sihke mánáid- ja nuoraidskuvllas. 60 % (N=74) oahpaha dušše mánáidskuvllas. 18 % (N=22) oahpaha dušše nuoraidskuvllas, dan bottu go 22 % (N=27) oahpaha sihke mánáidskuvllas ja nuoraidskuvllas (geahča govus 7).

Govus 7: Sámegieloahpaheddjiid bargobáiki vuodđoskuvllas (N=123)

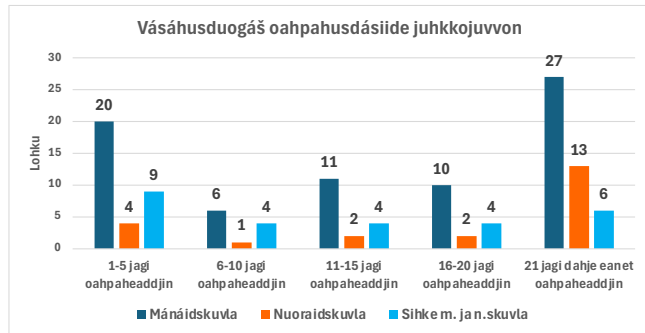
Relatiivvalaš alla oassi oahpaheddjiin mánáidskuvllas boahá belohakkii das go leat eanet sámegieloahpaheaddjit čieža jagi mánáidskuvllas go golmma jagi nuoraidskuvllas. Dasa lassin čájeha Vangsnes (2021) ahte ohppiidlohku sámi ohppiin skuvlajagiin 2018-2021 njiedjá 1. luokkás 10. luokkái, ja ahte lohku lei bajimusat árrat mánáidskuvllas 4. ja 2. luokká gaskkas. Buot dien golmma skuvlajagis lea proseanttalas njiedjan 30 % 1. luokkás 10. luokkái. Jus geahččat proseanttalas njiedjama jagiid rájes go lohku lei bajimusat, de lea heaitinlohku stuorát (vrd. GSI-loguid). Skuvlajagi 2018-2019 lea njiedjan olles 47 %, skuvlajagi 2019-2020 lea dat 39 % ja jagi maŋŋil 38 %. Ohppiidlohku, geain lea sámegieloahpahus 10. ceahkis, lea 162, 177 ja 183 dan golmma skuvlajagis (GSI). Dasa lassin leat mánáidskuvllas eambo oahppit go nuoraidskuvllas, ja danin lea dárba stuorát doppe.

5.5.4 Gelbbolašvuodagáibádus

Sámegielfága oahpaheapmái gáibiduvvojit 30 oahppočuoggá sámegiela, jus mánáidskuvllas galgá oahpahit, ja nuoraidskuvllas ges gáibiduvvojit 60 oahppočuoggá lassin virgádangáibádusaide (Oahpahusdirektoráhtta, 2017). Gáibádus ii čatnas oahppi oahpahusgillii. Mánáidskuvladási lea oahpaheaddji gelbbolašvuodagáibádus 30 oahppočuoggá sámegiela, beroškeahhtá oahpaha go ohppiide sámegiella vuosttaš- vai nubbingiellan ja makkár dási nubbingiella oahpahuvvo. Dat gáibádusat gustojit oahpaheddjiide geat leat virgáduvnon maŋŋil ođđajagimánu 1. beaivvi 2014, ja sii geat ledje virgáduvnon ovdal dan, ožžo dispensašuvnna gáibádusas gitta borgemánu 1. beaivái 2025 (Oahpahusdirektoráhtta, 2017). Gáiddusoahpaheaddjái lea gáiddusoahpahusdidaktihka lassi gelbbolašvuodagáibádus ja teknikalaš reaidduid geavaheapmi oahpahusas (Oahpahusdirektoráhtta, 2024).

5.5.5 Oahpahusduogáš ja oahpahusdási

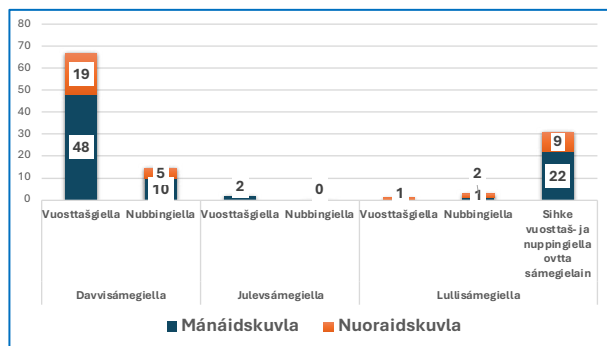
Go geahččat oahpahushárjáneami ja oahpahusdási ovtas, de čájehit bohtosat ahte lea stuora oassi dan eanemus hárrjána oahpaheaddjejoavkkus geat oahpahit nuoraidskuvllas (govus 8).

Govus 8: Oahpaheddjiid vásáhusduogáš juhkkjuvuvon oahpahusdásiide (N=123).

Guokte eanemus hárrjána oahpaheaddji joavkku (16 dahje eanet jagiid vásáhus oahpaheaddji mámmahis) ovddastit 62 oahpaheaddji, namalassii 50 % sámegiela oahpaheddjiin dán iskkadeamis. Dain leat 37 oahpaheaddji (30 %) geat dušše barget mánáidskuvllas ja 15 oahpaheaddji (12 %), geat barget dušše nuoraidskuvllas. Eará 10 oahpaheaddji (8 %) barget sihke mánáid- ja nuoraidskuvllas. Dát čájeha maid dái, ahte eanemus hárrjána oahpaheaddji barget nuoraidskuvllas. Boahhte 15-20 jagi mannet sii ealáhahkii. Dán govvosa vuodul orru nu ahte mis boahhteáiggiis váilott ollu sámegiela oahpaheaddji nuoraidskuvllas.

Lassin dasa ahte oahpaheaddji oahpahit unnimusat ovtta skuvlafágas, de stuora eanetlohku (N=84, mii lea 67 %) mánáidskuvllas oahpaheaddji maid giellafágain. Dat mearkkaša ahte 2/3 oahpaheaddjiin dán iskkadeamis lea viiddis oahpahus bargu, erenoamážit go jurddaša váilevaš sámii oahpponeavvodili mángga fágas (Riikarevišuvdna, 2019).

Govus 9: Bajilgovva das makkár sámii giellafágain sámegiela oahpaheaddji oahpahit mánáid- ja nuoraidskuvllas (N=119, missing=1).

Stuorimus oahpaheaddji joavkku (N=48, namalassii 58 %) oahpahit dušše davvisámegiela vuosttašgiellan mánáidskuvllas, dan bottu go 22 oahpaheaddji oahpahit sihke sámegiela vuosttašgiellan ja sámegiela nubbingiellan ovtta dan golmma sámegiela. Manimuš

namuhuvvon joavkkus lea 27 % oahpaheaddjiin geat oahpahit sámii giellafágain mánáidskuvllas.

Nuoraidskuvladásiis oaidnit sullii seamma juogu (geahča govus 9). Eanaš sámegiela oahpaheaddji nuoraidskuvladásiis oahpahit sihke skuvlafágain ja giellafágain. Nugo 8. govvosis čájehuvvo, de oahpahit 27 sámegiela oahpaheaddji sihke mánáid- ja nuoraidskuvllas. Buohkat dán kategorijas oahpahit unnimusat ovtta giellafágas ja unnimusat ovtta skuvlafágas sámegiellii.

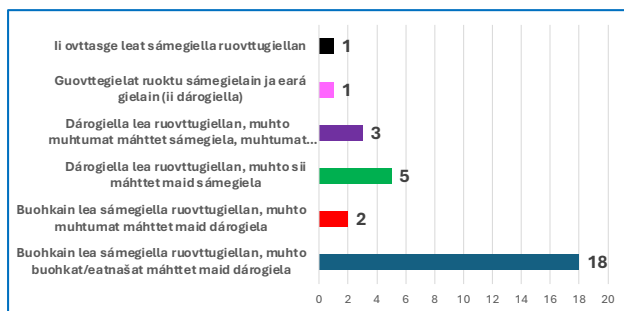
5.5.6 Álgooahpahus sámegiela vuosttašgiellan

Dán iskkadeamis leat 30 oahpaheaddji geat oahpahit vuosttaš lohkan- ja čállinoahpahusas mii gohčoduvvo maid dái álgooahpahussan. Sin gaskkas lea 23:s ovdaskuvla oahpaheaddji- / mánáidgárdeoahpaheaddji- dahje oahpaheaddji oahppu, ja dan čieža earás ii leat pedagogalaš duogáš. Dan 23 oahpaheaddjis geain lea pedagogalaš duogáš, leat 12 formálalaččat kvalifiserejuvvon addit álgooahpaha vuodđoskuvllas. Loahppa 11 leat ovdaskuvla oahpaheaddji / mánáidgárdeoahpaheaddji, ja guđas sis leat čadahan joatkkaoahppokurssa mii addá oahpahangelbbolašvuoda. Viđas sis eai leat dakkár joatkkaoahppokurssa čadahan. Oktiibuot leat dasto vihtta ovdaskuvla oahpaheaddji / mánáidgárdeoahpaheaddji ja čieža oahpaheaddji kategorijas 'oahpaheaddjeduogáša haga' (12 olbmot 30 olbmot), geain ii leat formálalaš oahppogelbbolašvuota. Dat mearkkaša ahte 40 % sámegiela oahpaheddjiin ii leat formálalaš gelbbolašvuota álgooahpahusas. Sámii oahppit geat ožžot álgooahpaha sámegiela vuosttašgiellan, ožžot iežaset vuosttaš lohkan- ja čállinoahpaha 18 formálalaččat kvalifiserejuvvon ja 12 eahpeformálalaččat kvalifiserejuvvon oahpaheaddjis.

5.5.7 Giella vuosttaš lohkan- ja čállinoahpahusas ja dan birra

Dan 30 oahpaheaddjis leat 27 oahpaheaddji geat addet vuosttaš lohkan- ja čállinoahpaha davvisámegiellii, ja okta addá dan julevsámegiellii ja guovttis lullisámegiellii.

Ohppiin lea iešguđetlágan gielladuogáš, mii lea dábalaš sámii oktavuodas (geahča govus 10). Oahpaheaddji (N=31) leat vástidan makkár gielladuogáš sin joavkku ohppiin lea guđa kategoriija vuodul, mat gullet ohppiide geat ožžot sámegiela álgooahpaha.

Govus 10: Ohppiid gielladuogáš sámegiella vuosttašgielat álgooahpahusas (N=30).

Dat maid oaidnit dán juogus lea ahte 1) oahpaheaddjit geat barget sámegiella álgooahpahusain deaivvadit ohppiidoavkkuguin mas lea girjás gielladuogáš, 2) Earet ovtta oahpaheaddji, de leat buot 29 eará oahpaheaddjis oahppit geat leat muhtun ládje sámí-dáru guovttegielagat, 3) eanas oahpaheddjiin leat vuosttaš ceahki oahppit geain lea oanehit dahje guhkit hárrjáneapmi guovttegielalašvuodain, muhto geat bohtet ruovttuin gos sámegiella lea ruovttugiellan.

Čoahkkáigeassu

Doaibmabijut mat galget seailuhit ja ovddidit sámegiellaid duohtandahkkojuvvot earet eará oahpahusa bokte sámegiellain ja sámegillii. Dákkár doaibmabijut eastadit giellamolsuma. Jus galgá lihkestuvvat giellaealáskahttimiin skuvlaohpahusa vehkiin, de lea dárbbaslaš ipmirdit iešguđetlágan fáktoriid maid skuvla ášahussan sáhtta dárkkistit ja mat sáhttet doarjut giellaealáskahttindoaimmaid. Sámegieloahpahusa oahpaheadjivuoddu lea okta fáktor mii sáhtta addit midjiide dieduid dálá dilis ja das makkár doaibmabijut leat dárbbaslaččat dás ovddas.

Dán iskkadeami bohtosat čájehit ahte sohka bealjuohku lea seamma go norgga skuvllas ja ahte eanetlogus min vástideaddji oavkkus sámegielloahpaheddjiin lea gáibiduvvon oahpahangelbbolašvuhta. Olles dutkanjoavkkus lea 11 % geain ii leat formálalaš oahpahangelbbolašvuhta. Nu ii leat álgooahpahusas, gos dušše 40 %:s lea formálalaš oahpahangelbbolašvuhta. Guokte goalmmás oassi joavkkus oahpahedje hálldašanguovllu siskko bealde. Eanaš oahpaheddjiin lea oanehis hárrjáneapmi oahpaheaddjin (1-5 jagi) ja guhkes hárrjáneapmi (21 jagi dahje eanet). Lea duohta várra ahte sámegielloahpahus fargga vásiha heahtedili go váilot oahppan oahpaheaddjit. Čuovvovaš áššiid sáhtta dadjat leat guovddáš fáktorin, mat dagahit dárbbu eanet oahppan oahpaheddjiid oázžut boahhtevaš áiggis:

- Eanet ja eanet oahppit háliidit oahpahusa ovtta sámegiella giellafágain.
- Sámi guovddášguovlluin lea eretfárren, mii dagaha ahte eanet ja eanet oahppit dárbbasit

gáiddusoahpahusa, ja dat gáibida eanet oahpaheddjiid go buohstahtta dainna oahpahusain gos oahppit čoahkkanit fysalaččat moatti skuvllii.

- Eanet sámegielloahpaheaddjit ohcet ja ožžot barggu sámí almmolaš/hálddašuslaš ášahusain ja guđdet skuvladoaimmahusa.
- Eai oahpahuva doarvái sámegielloahpaheaddjit geain lea oahpahusgelbbolašvuhta oahpahit sámegiella vuosttašgiellan dahje sámegiella nubbingiellan dahje sámegillii vuodđoskuvllas.

Jus eaktudit ahte eanemus hárrjána oahpaheaddjit mannet ealáhahkii boahhte 10-15 jagi, ahte otná ohpiidlohku lea stádis, ahte oahpaheaddjit geat dál oahpahit eai guode oahpaheaddjibarggu ja ahte buot oahpaheddjiin galgá leat oahpahangelbbolašvuhta, de lea govtolaš meroštallat ahte mii dárbbasit unnimusat 15-20 ođđa oahpaheaddji skuvllii juohke jagi boahhtevaš áiggis. Dalle eat váldde vuhtii otná dili, go juo lea stuorra dárbu oahpaheddjiide stuoramus suohkaniin main lea davvisámegielloahpahus. Lulli- ja julevsámi oahpahusas oaidnit dásse de appo loguid, muhto go leat nu unna giella- ja oahpahusbirrasat, de ii goitge sáhte garvit sullasaš hástalusaid oahpaheddjiid oččodeamis áiggis mii boahhtá.

Vai mii galgat lihkestuvvat fállat sámegielloahpahusa vuodđoskuvlla ohppiide formálalaččat kvalifiserjuvvon oahpaheddjiin oahpahuslága mielde, ja vai galgat joksat ML20S gelbbolašvuodamihttomeriid iešguđet fágaid dáfus, mat leat dehálaš fáktorat riikka giellaovddidan- ja giellakvalifiserendoaibmabijuide, de lea mearrideaddji ahte bestet ja oahpahit eanet oahpaheddjiid riikka skuvllaide main leat sámí oahppit. Sámegieloahpaheaddjit deaivvadit ohppiidoavkkuguin main lea iešguđetlágan sámegielladuogáš hálldašanguovllu siskko bealde ja olggobealde. Sámegielgelbbolašvuoda ovdáneami eavttut rievddadit sakka daid iešguđetlágan bearaš- ja bajásšaddanbirrašiid gaskkas main oahppit leat.

Ollu orrunguovlluin lea stuorraservodaga eanetlogugiella váikkuheapmi hui garas. Mihttomearrin lea láchit pedagogalaš dilálašvuodaid nu ahte oahppit olahit oahppoplánas mearriduvvon oahpahusmihtuid beroškeahhtá gos sii orošedje. Dát čatnasa maidái mearrieddjiid sávaldahkii ollašuhttit bajitdási stáhtalaš mihttomeriid: Seailuhit sámegiella, suodjalit sámegiella, ovdánahttit sámegiella ja atnit sámegiella eamiálbmotgiellan. Viidáseappot lea almmolaš ulbmil fuolahit ahte mánat bearrašiin geat leat massán sámegiellaset, galget oázžut vejolašvuoda oahppat sámegiella ja máhcahit sámegiellaset maid bearaš lea massán. Riikkas lea dál nátionála prošeakta ovddidit sámekultuvrra ja sámegiella ođđasithuksema.

Danin lea dehálaš, golbmalogigolbma jagi maŋnel go sámelága giellanjuolggadusat, ođđa oahpahuslága mearrádusat ja ML20S gelbbolašvuodamihttomearit ásašuvve, ahte mearrideaddjit eanet válljejit giddet fuomášumi eará vugiide bestet, organiseret ja oahpahit sámi oahpaheddjiid. Dainna lágiin sáhttit ráhkkanit oahpahus- ja giellaoahppaplánemii (Todal 2002, 2007; Øzerk, 2006; Siiner ja earát, 2018).

Rávvagat

- Seahtit nu johtilit go vejolaš čielggadit molssaevttolaš doaibmabijuid maiguin buorida sámegielašgiid bestema oahpaheaddjeoahpuide
- Galggaše ráhkaduvvot oppalašgeahčastagat das movt gelbbolašvuodadilli lea sis geat oahpahit sámegielaš vuosttašgiellan, sámegielaš nubbingiellan ja sis geat oahpahit sámegilli iešguđet skuvlafágain vuodđoskuvllas.
- Molssaevttolaš gealbudahttingeainnut fertejit árvvoštallojuvvot sidjiide geain ii leat formálalaš oahppu, muhto oahpahit sámegiela vuosttašgiellan, sámegiela nubbingiellan, sámegilli dahje goappaš.
- Fertet fállat relevánta ja gelbbolašvuodaaiddi joatkkaoahpu oahpaheddjiide geat oahpahit sámegielaš vuosttašgiellan, sámegielaš nubbingiellan ja sámegiela álgooahpahusas guovttegielatvuoda-, giellaealáškahttin- ja eamiálbmotperspektiivvas
- Seahtit ovddidit eará organiserenvugiid ja oahpahusmodeallaid go dál, daidda ohppiide geat ássat olggobealde giellaovddidan- ja giellaealáškahttinsuohkaniid gos olbmot orrot biddgguid.

Gáldut

- Angell, E., Kårtveit, B., Nygaard, V., & Riseth, J. Å. (2022). Hvor går veien? Kartlegging av samisk språk og kultur i språkforvaltningskommunene (Rapport 11-2022, NORCE Helse og samfunn). NORCE Helse og samfunn.
- Healey, J. F. (2014) Statistics: A Tool for Social Research (10th ed). Cengage Learning.
- Johansen, K. (2016). Samisk lærertetthet. Sámi logut mitalit/Samiske tall forteller 9. Sámi allaskuvla HYPERLINK "<https://samilogutmitalit.no/en/node/3977>"<https://samilogutmitalit.no/en/node/3977>
- Johansen, K. (2023). Samisk språk i formell utdanning – utviklingstrender. Sámi logut mitalit/Samiske tall forteller 15. Sámi allaskuvla. HYPERLINK "https://samilogutmitalit.no/sites/default/files/publications/slm_-_kapittel_1_-_kevin_johansen_-_norsk_1.pdf"https://samilogutmitalit.no/sites/default/files/publications/slm_-_kapittel_1_-_kevin_johansen_-_norsk_1.pdf
- Máhttodepartemeanta (2016). Meld. St. 28 (2015–2016). Fag – Fordypning – Forståelse. En fornyelse av Kunnskapsløftet. Máhttodepartemeanta.
- Máhttodepartemeanta (2017). Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen. Máhttodepartemeanta.
- Máhttodepartemeanta (2023). Meld. St. 13 (2022–2023) Samisk språk, kultur og samfunnsliv: Kompetanse og rekruttering i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning. Máhttodepartemeanta.
- NESH (2021, 16.des.). Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora. De nasjonale forskningsetiske komiteene. HYPERLINK "<https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/>"<https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/>
- Opplæringslova. (2023). Lov om grunnskoleopplæringa og den videregående oppæringa (LOV-2023-06-09-30). Lovdata. HYPERLINK "<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2023-06-09-30>"<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2023-06-09-30>
- Riikkarevišuvdna (2019). Riikkarevišuvdnas undersøkelse av samiske elevers rett til opplæring i og på samisk (Dokument 3:5 (2019–2020)). Riikkarevišuvdna. HYPERLINK "<https://www.riksrevisjonen.no/globalassets/rapporter/no-2019-2020/opplaringiogpasamisk.pdf>"<https://www.riksrevisjonen.no/globalassets/rapporter/no-2019-2020/opplaringiogpasamisk.pdf>
- Duohtavuoda- ja soabadankommišuvdna (2023). Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskningsspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner (Dokument 19 (2022–2023)). Stortinget. HYPERLINK "<https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets--ogforsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets--og-forsoningskommisjonen.pdf>"<https://www.stortinget.no/globalassets/pdf/sannhets--ogforsoningskommisjonen/rapport-til-stortinget-fra-sannhets--og-forsoningskommisjonen.pdf>
- Siiner, M., Hult, F.M., Kupisch, T. (2018). Situating Language Acquisition Planning. In: Siiner, M., Hult, F., Kupisch, T. (eds) Language Policy and Language Acquisition Planning. Language Policy, vol 15. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-75963-0_1
- Somby, L. I., Valkeapää, S., Länsman, R., Kuhmunen, J.-M. & Eira, K. I. (2023, 26.okt.). Vi trenger flere samisktalende lærere for å unngå kollaps i grunnskolen. Ságat, kronikk. HYPERLINK "<https://www.sagat.no/vi-trenger-flere-samisktalende-larere-for-a-unnga-kollaps-i-grunnskolen/19.41055>"<https://www.sagat.no/vi-trenger-flere-samisktalende-larere-for-a-unnga-kollaps-i-grunnskolen/19.41055>
- Statistisk sentralbyrå (2023, 20.juni). Ansatte i barnehage og skole. Statistisk sentralbyrå. HYPERLINK "<https://www.ssb.no/utdanning/barnehager/statistikk/ansatte-i-barnehage-og-skole>"<https://www.ssb.no/utdanning/barnehager/statistikk/ansatte-i-barnehage-og-skole>
- Todal, J. (2002). " ... jos fal gahttet kollegielat" - Vitalisering av samisk språk i Noreg på 1990-talet. Avhandling til dr.art.-graden. Det humanistiske fakultet. Universitetet i Tromsø
- Todal, J. (2007). Samisk språk i Svahken Sijte. Sørsamisk vitalisering gjennom barnehage og skule, Samisk Høgskole. Diedut nr. 1.
- Oahpahusdirektoráhtta. (2017a, 29.juni). Krav om relevant kompetanse for å undervise i fag Udir-3-2015. HYPERLINK "<https://www.udir.no/regelverkstolkninger/opplaring/Ovrige-tema/krav-om-relevant-kompetanse-for-a-undervise-i-fag-udir-3-2015?depth=0>"<https://www.udir.no/regelverkstolkninger/opplaring/Ovrige-tema/krav-om-relevant-kompetanse-for-a-undervise-i-fag-udir-3-2015?depth=0>
- Oahpahusdirektoráhtta. (2024, 01.august). Fjernundervisning. Oahpahusdirektoráhtta. HYPERLINK "<https://www.udir.no/regelverk-og-tilsyn/skole-og-opplaring/fjernundervisning/>"<https://www.udir.no/regelverk-og-tilsyn/skole-og-opplaring/fjernundervisning/>
- Vangsnes. Ø. A. (2021). Den samiske lekkasjen i grunnskulen. Sámi logut mitalit/Samiske tall forteller 14. Sámi allaskuvla.
- Øzerk, K. (2006). Fra språkbad til språkdrukning - modeller for opplæring med to språk. Oplandske bokforlag.
- Øzerk, K. (2021, 15.des.). 30-årsjubileet for samelovens språkregler – Hva har man oppnådd og hva gjenstår? Ságat, kronikk. HYPERLINK "<https://www.sagat.no/30-arsjubileet-for-samelovens-sprakregler-hva-har-man-oppnadd-og-hva-gjenstar/19.30371>"<https://www.sagat.no/30-arsjubileet-for-samelovens-sprakregler-hva-har-man-oppnadd-og-hva-gjenstar/19.30371>

